

С.А. Литвиненко

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД

Помітне поживлення філософської проблематики, що характеризує сучасний стан дослідницького поля навкруги фундаментальних тем педагогіки, пов'язане із зростанням значення особистості в суспільстві. Сучасний стан суспільного розвитку та необхідність уникнення декларативної гуманізації педагогічної науки і практики потребують спеціального дослідження можливостей поєднання на принципах взаємодоповнення і паритетності гуманітарних і об'єктивно-наукових підходів у вивченні людини і педагогічної дійсності. Проблема розуміння стає однією з центральних проблем багатьох гуманітарних наук. Вона привертає увагу фахівців із теорії пізнання, логіки та методології науки, дослідників у галузі педагогіки і психології, соціології, естетики, історії та філології (А.Закірова, М.Кларін, А.Лоренцер, А. Руткевич, Т. Титаренко, Н.Чепелева та ін.). Пов'язано це передусім із повсякденними ситуаціями сучасної соціальної і професійної реальності, в яких потреба в розумінні постає як важливий факт духовного життя особистості. У зв'язку з вищеозначеним, метою нашої статті є вивчення можливостей герменевтичної інтерпретації педагогічних знань у професійно-педагогічній підготовці студентів.

Особливістю наукового пізнання є фіксація властивостей і відношень у формі ідеальних об'єктів, що відображають у пізнанні реальні предмети не за всіма, а лише за певними, жорстко фіксованими ознаками. Обмеженість розгляду людини з позиції об'єктивнонаукової парадигми виявляється у спробах підвести під загальні закони і принципи процес індивідуального

розвитку людини, намагання встановлення точних кількісних критеріїв і методів оцінки й інтерпретації результатів педагогічного впливу. Для науково-теоретичного знання властиві гносеологічні штампи і жорстка детермінованість, стандартні способи наукового опису, що окреслюють схему обробки чуттєвого сприйняття. Педагогіку відрізняє увага до одиничного факту дійсності, унікальності і неповторності людської суб'єктивності, у зв'язку з чим логіко-понятійний підхід потребує доповнення художньо-естетичними способами відображення педагогічних реалій, що слугують джерелом педагогічної творчості, оскільки мислення на основі художньої образності стимулює свідомість на багатовимірність пізнання досліджуваних явищ. У психологічній і педагогічній науці представлені наукові концепції, побудовані, з одного боку, на дослідженні раціонально-логічних засад педагогічної діяльності, а з іншого – на підходах, в центрі уваги яких покладені дослідження образно-емоційної сфери педагогічної діяльності. Поєднання наукового і художньо-естетичного підходів у педагогічній діяльності сприяє цілісному сприйманню і розумінню педагогічних явищ, гармонійному поєднанню у практиці роботи педагога наукового аналізу з синтезом завдяки інтегруючим властивостям художньо-естетичних образів.

Проблемами розуміння, інтерпретації і пояснення повідомлень займається герменевтика, в руслі якої напрацьовані правила, прийоми, методи тлумачення текстів різних типів. Основним її завданням є

побудова теорії та загальних правил інтерпретації й розуміння текстів. Причому предметом дослідження герменевтики є не лише аналіз логіко-граматичної структури тексту, а й особистісний аспект розуміння та інтерпретації, тобто з'ясування намірів, цілей і прагнень автора тексту, ролі особистого досвіду суб'єкта у процесах розуміння й інтерпретації. Герменевтика як загальнонаукова теорія і практика інтерпретації і розуміння гуманітарних явищ, письмово зафіксованих проявів життя людини через рефлексивне осмислення емоційного-духовного досвіду людства, представленого не тільки в науці, а й релігії, мові, мистецтві, культурі в цілому. Герменевтичний підхід безпосередньо звернений до з'ясування особистісних смислів, ціннісних аспектів педагогічної діяльності, пошуку шляхів поєднання раціонального пізнання з інтуїтивним розумінням і естетичним почуттям.

Історико-філософський огляд розвитку герменевтичного учіння включає аналіз ідей представників класичної філософії. В.Шлеймахер заклав наукові засади герменевтики, пояснив спеціальні поняття (герменевтичне коло, дивинаційний метод), обґрунтував ідею про постійний перехід думки і мови. В.Дільтей продовжив розвиток герменевтики на основі "філософії життя", довів значення для психології і педагогіки таких методів розуміння і саморозуміння, як інтроспекція, вивчення біографії. Сучасна герменевтика (П.Рікер, Р.Бернштейн, М.Франк, Ю.Халбермас) постає в гуманітарному знанні і культурі в цілому як одна з форм осмислення соціального досвіду.

Педагогічна герменевтика виступає як теорія і практика розуміння та інтерпретації педагогічних знань, зафіксованих у різноманітних текстах, що відображають уявлення про

педагогічну реальність (людина як суб'єкт творчого саморозвитку, цілях, механізмах, принципах, змісті, методах і формах виховання і самовиховання), з метою найбільш повного осмислення і глибокого розуміння цих знань із урахуванням соціально-культурних традицій, рефлексивного підходу до емоційно-духовного досвіду людства і особистісного досвіду суб'єкта [1]. До провідних понять педагогічної герменевтики належать "розуміння", "пояснення", "пояснює розуміння", "об'єктивне значення педагогічного знання", "особистісний смисл педагогічного знання", "педагогічний наратив", "версія герменевтичної інтерпретації".

Текст оповідний (наратив), організовує, структурує життєвий досвід людини. Зазначимо при цьому, що текст має широке тлумачення, зокрема: як текст, представлений у письмових джерелах, як повідомлення, як текст, який творить людина у внутрішньому діалозі, осмислюючи власний досвід та проблеми [5]. Текст виступає засобом інтерпретації навколишньої дійсності та іншої людини, окрім того, одним із провідних засобів саморозуміння.

Процес герменевтичної інтерпретації педагогічного знання характеризується поєднанням, з одного боку, пояснення і пізнавальної діяльності, а з іншого – власне розуміння, яке супроводжується формуванням смислової сфери особистості. В результаті переломлення об'єктивного значення знань і універсальних педагогічних смислів, загальнокультурних установок через призму свідомості педагога знання набувають особистісного смислу. Поєднання двох підходів в інтерпретаційній діяльності (пояснення і розуміння) породжує "пояснює розуміння" (термін М.Вебера), в якому втілюються науковий і художньо-естетичний

підходи, взаємозв'язок значення і смислу, єдність образу і поняття. Основою механізму герменевтичної інтерпретації педагогічного знання є встановлені зв'язки між логіко-пізнавальною і ціннісно-сисловою характеристикою педагогічної діяльності через усвідомлення взаємодоповнюваності об'єктивного значення і суб'єктивного особистісного смислу знання. Особлива роль належить рефлексивній оцінці педагогом свого життєвого досвіду (спогади про дитинство, стосунки з батьками, однолітками).

Уявлення про предмет може бути втіленим в слові-понятті і у слові-метафорі. Під впливом педагогічних метафор: розширюється контекст розуміння педагогічних явищ, досягається багаторакурсність, об'ємність бачення; посилюється особистісно-рефлексивне начало в розумінні педагогічної реальності, коли "проживання знання" супроводжується мовною творчістю; виявляється когнітивний ефект у тому, що асоціативне мислення на основі алегорій евристично стимулює народження версій-гіпотез; смислові трансформації звільняють від стереотипів сприймання педагогічних явищ; зміна ключових педагогічних метаформ обумовлює зміну світоглядних і наукових парадигм (М.Кларін).

У розгляді проблем герменевтичної інтерпретації ми спиралися на провідні положення, сформульовані Н.Чепелевою [5]. Звернемося до їх стислому викладу.

1. Положення про те, що людський досвід зафіксовано та представлено у формі тексту (або квазітексту) і відповідно може бути прочитано.

2. Настановлення на роботу зі смислами (а не із значеннями), які й схоплюються, і виражаються в мовленні, дискурсі, тексті, символічних діях тощо.

3. Усвідомлене настановлення на діалог, що передбачає інтерпретацію, тлумачення, а не пасивне сприймання тексту іншого, що можливо лише в процесі взаємодії, зіткнення смислів співрозмовників.

4. Усвідомлення того, що доступ до реальності, у тому числі й до психічної реальності людини, відбувається передусім через мову, яка розуміється в широкому семіотичному значенні.

5. Орієнтація на роботу з контекстами, тобто усвідомлення того, що кожне явище, подія занурені в контекст і, залежно від контексту, їх значення може висвітлюватися по-різному.

Осмилення людиною власного досвіду та оповідь про нього вимагає відповідного сюжету, який міг би впорядкувати певні події її життя, накладення на нього певних нарративних структур (інтерпретаційних рамок). Педагогічний нарратив (розповідь) як фундаментальний компонент соціально-педагогічної взаємодії систематизує педагогічне знання, пропонує його інтерпретацію в формі наукових, науково-популярних, художніх текстів різних жанрів. З позиції педагогічної герменевтики переважно використовуються нарративи двох видів: розповіді, відображені у творах художньої літератури, а також ті, що створені суб'єктом інтерпретації педагогічного знання. У процесі професійно-педагогічної підготовки з метою самоосвіти, осмилення набутого досвіду доцільне складання текстів різних жанрів, зокрема: сповіді, автобіографії, коментарів, портретних замальовок, письмових розмов з вихованцями, педагогічних афоризмів, сценаріїв, конспектів уроків з помітками на полях. Тексти виступають не тільки матеріалом для педагогічного тлумачення, але й саме

розуміння пов'язане з їх конструюванням.

Отже, в основі концепції герменевтичної інтерпретації педагогічного знання лежить ідея взаємодоповнення логіко-гносеологічного і ціннісно-сислового начал інтерпретуючої діяльності. Розуміння педагогічного смислу передбачає усвідомлення зв'язку з його об'єктивним значенням і суб'єктивним особистісним смислом, що досягається завдяки рефлексії змісту, логіки, системно-структурних відношень елементів педагогічного знання і відповідних їм зразків культури і мистецтва на основі самопізнання і особистісного досвіду суб'єкта інтерпретації і розуміння. Розуміння та інтерпретація знання передбачає осягнення його парадигмального рівня, тобто об'єктивних значень, а також нарративного рівня знання і втілених у ньому життєвих смислів, тобто способів конкретного зв'язку, поєднання даних понять у реальній життєвій практиці.

Інтерпретація педагогічного знання передбачає такі процедури:

Освоєння об'єктивного значення знання як системи наукових понять. Тобто цей аспект тлумачення співвідноситься з формуванням пізнавальної діяльності на інтелектуальному рівні.

Осягнення загальнокультурних універсальних педагогічних смислів, відображених в релігійно-

філософській, педагогічній, художній літературі і мистецтві. Такий спосіб інтерпретації здійснюється з опорою на образне мислення та інтуїцію.

Герменевтична інтерпретація знання означає формування особистісних смислів педагогічного знання на основі рефлексії педагога над власним життєвим досвідом: дитячим, батьківським, професійним.

У процесі герменевтичної інтерпретації поєднуються педагогічні закони, що відображають загальні, стійкі, повторювані зв'язки між педагогічними явищами, і конкретні педагогічні факти, що характеризуються унікальністю і неоднозначністю.

Стимулювання смислоутворення створює сприятливі умови для пошуку, визначення і усвідомлення зв'язків між об'єктивним значенням педагогічного знання, універсальними культурно-педагогічними смислами і особистісними значеннями, що сприяє вияву і активізації гуманістичного потенціалу педагогічного знання.

Отже, педагогічна герменевтика ставить перед дослідниками завдання, розв'язання яких дозволяє не тільки з'ясувати сутність процесу розуміння та інтерпретації людиною власного досвіду, а й сприятиме розв'язанню прикладних завдань професійно-педагогічної діяльності та підготовки майбутніх спеціалістів, формуванню та розвитку розуміння як провідної особистісної якості сучасного педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закирова А.Ф. Герменевтическая интерпретация педагогического знания // Педагогика.-2004.-№ 1.-С.32-42.

2. Кларин М.В. Метафоры и ценностные ориентации педагогического сознания // Педагогика.-1998.- № 1.

3. Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика. - М.: Akademia, 1995.

4. Руткевич А.М. Глубинная герменевтика А. Лоренцера // Логос. - 1992. - № 3. - С. 146-164.

5. Чепелева Н.В. Перспективы психологической герменевтики // Проблемы психологической герменевтики/ Институт психологии ім.

Г.С.Костюка АПН України/ Наталія 2004.—276с.
Василівна Чепелєва (ред.). — К.,

Подано до редакції 19.04.06

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрен теоретических подходов к герменевтический подход к педагогической герменевтике, профессионально-педагогической раскрыты особенности подготовке будущих специалистов. герменевтической интерпретации Автором осуществлен анализ педагогического знания.

SUMMARY

The article presents the Hermeneutic Approach to professional pedagogical training of future specialist. The author realizes some analysis of theoretical approaches to the Pedagogical Hermeneutics; reveals some particularities of Hermeneutic interpreting of pedagogical knowledge.